

نقش سرمایه‌های خارجی

در بهبود فناوری و بهره‌وری

فهیمة روحی علیایی
پژوهشگر و کارشناس مرکز مالی ایران

بر اساس تئوری‌های اخیر رشد اقتصادی و تجارت بین‌الملل، در صورت وجود تجارت بین‌المللی و ورود سرمایه‌گذار مستقیم خارجی، بهره‌وری کل عوامل به واسطه ورود سرمایه R&D خارجی ارتقا خواهد یافت. منابع مستقیم R&D خارجی، شامل یادگیری دربارہ فناوری و مواد جدید، فرایندهای تولیدی یا روش‌های سازماندهی است که سهم قابل توجهی را در ارتقای بهره‌وری عوامل تولید دارد. از سوی دیگر، ورود سرمایه‌های مستقیم خارجی (FDI) به عنوان عوامل انتقال دهنده R&D خارجی، با افزایش دسترسی به منابع مالی بین‌المللی و دانش فنی مدیریتی، موجب ارتقای بهره‌وری کل عوامل تولید را فراهم می‌آورد. در بسیاری از مطالعات صورت گرفته بر نقش جذب FDI و سیاست‌های آزادسازی تجارت برای گسترش تجارت بین‌الملل بر ارتقای بهره‌وری کل عوامل تولید تاکید شده است. بر اساس این دیدگاه، نشان داده شده است که هر چه واردات از کشورهایی که سطوح بالاتری از دانش و فناوری را در اختیار دارند - به ویژه هفت کشور صنعتی جهان - افزایش یابد، کشور خودی نفع بیشتری از فعالیت‌های تحقیق و توسعه (R&D) شرکای تجاری خود خواهد برد. همچنین می‌توان گفت، آزادسازی تجاری و به دنبال آن جذب سرمایه‌های خارجی، موجب ایجاد فضای رقابتی برای صنایع داخلی از طریق توسعه تکنیک‌های تولیدی جدید با استفاده کارآمدتر از عوامل تولید موجود می‌شود. این امر، بهره‌برداری بیشتر از برتری‌های نسبی و تحقق صرفه‌جویی‌های

ناشی از مقیاس تولید همراه با افزایش دسترسی به فرآورده‌ها و مواد واسطه‌ای را با قیمت پایین‌تر فراهم می‌آورد.

■ سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی

و بهبود بهره‌وری

با وجود گسترش تجارت بین‌الملل و ورود سرمایه‌های خارجی، تعداد نهادهای واسطه‌ای بزرگ‌تر شده و این به آن مفهوم است که ورود سرمایه‌های خارجی انتخاب وسیع‌تری را در مورد

R&D تابع مستقیم

خارجی، شامل یادگیری دربارہ فناوری و مواد جدید، فرایندهای تولیدی یا روش‌های سازماندهی است که سهم قابل توجهی را در ارتقای بهره‌وری عوامل تولید دارد

می‌شود که به دنبال آن با ورود فناوری و مدیریت فناوری در بخش‌های قابل تجارت، بهره‌وری به شدت ارتقا یابد.

اما پرسش اساسی که وجود دارد این است که آیا لزوماً هر نوع وارداتی منجر به ارتقای بهره‌وری و بهبود فناوری خواهد شد؟ «چرا به رغم ورود سرمایه‌های خارجی در ایران، جایگاه کشور در جذب فناوری‌های پیشرفته چندان مطلوب نیست؟» در پاسخ به این پرسش‌ها باید گفت، که اثر انباشت سرمایه R&D خارجی به واسطه ورود سرمایه خارجی به کشورها و به تبع آن بهبود بهره‌وری کل عوامل، وقتی معنی‌دار خواهد بود که بازارهای مالی در رابطه با تجارت خارجی بازتر عمل کنند. ورود سرمایه‌های خارجی - به ویژه در قالب محصولات فناورانه و صنعتی - از طریق فراهم آوردن امکانات اولیه برای رشد صنعتی و انتقال دانش فنی، انتقال سرمایه و ایجاد فضای رقابتی، می‌تواند شرایط را برای بهبود بهره‌وری کل فراهم آورد. بررسی روند تغییرات سهم ورود کالاهای سرمایه‌ای و واسطه‌ای در کشورهای در حال توسعه موفق به ویژه کشورهای جنوب شرق آسیا، برزیل، ترکیه و ... در مقایسه با ایران نشان می‌دهد که نسبت ورود سرمایه‌های خارجی این محصولات نسبت به GDP در این کشورها به مراتب بیشتر از ایران بوده است. تحریم‌های اقتصادی، حمایت‌های تعرفه‌ای و غیرتعرفه‌ای، نبود فضای رقابتی در اقتصاد و عدم توجه به فضای شفاف کسب و کار در ایران می‌تواند از مهم‌ترین دلایل عدم موفقیت در زمینه جذب سرمایه‌های خارجی و R&D خارجی تلقی شود. مضاف بر این، توجه به سرمایه

کیفیت بالای نهادهای واسطه‌ای با قیمت‌های پایین‌تر که منجر به بهبود بهره‌وری می‌شوند، به وجود آورده است. از سوی دیگر، نتایج مطالعات نشان می‌دهد که تجارت بین‌الملل و سیاست‌های آزادسازی تجاری و ورود شرکت‌های خارجی (از طریق سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی) سبب

این کشورها در راستای بهبود بهره‌وری کل، ارتقای سطح سرمایه انسانی و بهبود فضای کسب و کار و بهبود شرایط رقابتی خود استفاده کنند.

نتیجه‌گیری

با توجه به اهمیت سرمایه‌های خارجی در بهبود فناوری و ارتقای بهره‌وری عوامل تولید باید با ایجاد فضای امن اقتصادی، گسترش و متنوع کردن بازارها و نهادهای مالی و استفاده از سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی و ایجاد تحول در مقررات بازار سرمایه و ایجاد انگیزه لازم برای افزایش پس‌انداز، زمینه را برای رشد سرمایه‌گذاری در کشور فراهم کرد. همچنین توجه به نقش تجارت خارجی در ورود سرمایه‌های خارجی و به دنبال آن جذب فناوری، تعامل بین سیاست‌های برون‌گرایی و جذب منابع خارجی برای سرمایه‌گذاری به‌ویژه در قالب همکاری‌های مشترک با کشورهای توسعه یافته و در حال توسعه موفق که زمینه‌ساز توسعه ظرفیت‌های بخش تحقیق و توسعه و ارتقای بهره‌وری کل عوامل است، ضروری به نظر می‌رسد.

منابع

- Carsten A. Holz, (2006), Measuring Chinese Productivity Growth, 1952-2005,
- Hong Kong University of Science & Technology, pp.206-245

منابع کامل این مقاله در دفتر ماهنامه موجود است

دیگر دلایل این امر باشد.

۲. روند سهم واردات کالاها و خدمات سرمایه‌ای و واسطه‌ای از تولید ناخالص داخلی در سه دهه برای اقتصاد ایران نشان می‌دهد که سهم این متغیر کاهش یافته است. این امر نشان‌دهنده مناسب نبودن شرایط برای استفاده از مزایای تجارت خارجی در جذب R&D خارجی در اقتصاد ایران است. این در حالی است که سهم واردات از تولید ناخالص داخلی در بسیاری از کشورهای در حال توسعه موفق همچون هنگ کنگ، سنگاپور، مالزی، اندونزی، کره جنوبی، برزیل و ... بیش از ۵ تا ۶ برابر اقتصاد ایران است. به عبارت دیگر، درجه جهانی در جذب فناوری و دانش خارجی در قالب ورود سرمایه‌های خارجی بسیار بیشتر از اقتصاد ایران بوده است. مضاف بر این، واردات کالاها و خدمات در قالب کالاهای با فناوری بالا و عمدتاً از کشورهای صنعتی جهان بوده است؛ زیرا تجارت و ورود سرمایه‌های خارجی از کشورهای صنعتی و توسعه یافته، بیشتر در قالب کالاهای سرمایه‌ای توأم با ورود مدیریت فناوری، بهبود بهره‌وری نیروی کار و توسعه بخش تحقیقات و توسعه است. همه عوامل مطرح شده باعث شده است که این اقتصادها بتوانند از مزایای تجارت خارجی که مهم‌ترین آن سرریز هزینه‌های R&D از کشورهای صنعتی - در قالب واردات کالاها و خدمات سرمایه‌ای و واسطه‌ای - به

انسانی کارآمدی نیز که بتواند سرمایه‌های خارجی و به دنبال آن جذب R&D خارجی را تسریع بخشد، در این امر دخیل است.

بر اساس گزارش مجمع جهانی اقتصاد درباره آمارهای بین‌المللی نقش ورود سرمایه‌های خارجی و انتقال فناوری به واسطه جذب سرمایه، رتبه ایران در سال‌های ۲۰۱۱، ۲۰۱۲ و ۲۰۱۳ در بین ۱۴۴ کشور جهان به ترتیب ۱۱۱، ۱۰۸ و ۱۲۳ بوده است که حکایت از جایگاه بسیار ضعیف کشور در ورود سرمایه‌های خارجی به کشور و به تبع آن ارتقای فناوری دارد. این امر می‌تواند با دو دلیل تفسیر شود:

۱. سهم واردات محصولات دانش‌محور و فناوری در سطح پایینی قرار دارد. به عبارت دیگر، هیچ‌گاه ورود سرمایه‌های خارجی؛ به‌ویژه کالاهای سرمایه‌ای و واسطه‌ای به‌منظور جذب R&D از شرکای تجاری نبوده است. عمده ورود سرمایه‌های خارجی در ایران در زمینه بخش‌های نفت و گاز بوده که بیشتر در قالب پروژه‌های پیمانکاری یا تامین مالی بوده است که چندان با ورود دانش و فناوری همراه نشده است. دلیل این امر می‌تواند اتخاذ سیاست‌های ناصحیح اقتصادی در راستای ایجاد انگیزه برای سرمایه‌گذاران خارجی برای انجام فعالیت‌های اقتصادی باشد. همچنین عدم کیفیت مناسب سرمایه انسانی کشور در راستای جذب R&D خارجی در قالب ورود سرمایه‌های خارجی در بخش‌های مالی و اقتصادی می‌تواند از

نقش سرمایه‌های خارجی در بهبود فناوری و بهره‌وری

کشور	شاخص باز بودن تجاری								
	FDI و انتقال فناوری (رتبه در میان ۱۴۴ کشور)					صادرات + واردات GDP			
	۲۰۱۳	۲۰۱۲	۲۰۱۱	۲۰۱۰	۲۰۰۹	۲۰۱۲	۲۰۱۱	۲۰۱۰	۲۰۰۹
ایران	۱۲۳	۱۰۸	۱۱۱	۱۱۴	-	-	۴۸	۴۸,۶۶	۴۸,۵۵
بلژیک	۲۴	۱۹	۱۷	۱۹	۱۶	۱۶۹,۳۴	۱۶۸,۵۸	۱۵۶,۸۳	۱۴۲,۹۹
امارات	۲	۶	۱۰	۶	۶	۱۸۴,۳۷	۱۶۷,۳۴	۱۵۲,۱۳	۱۴۹,۸۰
عربستان	۸	۸	۸	۹	۱۳	۹۴,۷۶	۹۶,۱۶	۹۵,۶۳	۹۶,۶۶
روسیه	۱۲۵	۱۳۵	۱۲۹	۱۲۰	۱۰۳	۵۲,۷۳	۵۳,۶۱	۵۱,۸۴	۴۸,۸۳
آفریقای جنوبی	۴۰	۳۸	۴۱	۳۷	۴۵	۵۸,۷۵	۵۸,۱۷	۵۵,۰,۲	۵۶,۳۱
برزیل	۲۵	۲۴	۲۸	۲۳	۲۳	۲۶,۰۳	۲۴,۰۷	۲۲,۳۲	۲۱,۹۵
سنگاپور	۵	۴	۳	۳	۲	۳۸۷,۶۳	۳۹۵,۳۵	۳۸۴,۸۵	۳۷۳,۱۵
ترکیه	۴۷	۶۵	۷۱	۶۴	۶۱	۵۷,۶۱	۵۶,۲۴	۴۸,۲۹	۴۷,۹۴
قطر	۴	۲	۲	۲	۵	۱۰۸,۶۷	۹۵,۳۰	۸۴,۴۴	۸۰,۱۴